Nr 258.

Af herr **Lindhagen**, *om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder mot bruket af tobak m. m.*

»Alkoholen, tobaken och kaffet äro de njutningsmedel, hvilka i vårt land vunnit den största utbredningen och därför också såsom innehållande giftiga ämnen blifva i sina missbruk mest undergräfvande för folkhälsan. Uppmärksamheten har emellertid företrädesvis riktat sig endast mot alkoholens härjningar därför att de äro mera framträdande och äfven därför att missbruk af tobak och kaffe är en yngre företeelse, hvilken dock såsom det synes tilltager i samma mån alkoholbruket aftager.

Det kommer en tid, då man skall se på denna sak i hela dess vidd och väga det ena emot det andra. Redan nu borde dock äfven tobakens och kaffets missbrukande tilltvinga sig någon uppmärksamhet i följd af det alltjämt växande bruket och missbruket af dessa njutningsmedel och de alltmer framträdande skadliga följderna däraf. Dessa frågor måste officiellt börja diskuteras och undersökas och på den vägen till en början genom upplysning i skolorna och föredömen från folkhälsans målsmän leda de uppväxande generationerna äfven i dessa punkter in på lyckosammare vägar. De äldre individerna, som förslafvats i sina vanor, kan naturligtvis ej något göras för.

En nedslående och farlig följd af frånvaron af folkupplysning i detta ämne framträder ock i alla dessa oreflekterade förslag att bygga en afsevärd del af statens ordinarie inkomster på bruket och således också missbruket af nämnda njutningsmedel. Ju mera folket begagnar dessa saker ju bättre, ty då ökas statsinkomsterna, detta är summan af statskonsten i ett sådant skattesystem. En sådan tendens framträdde i 1910 års regeringsförslag rörande förhöjd kaffetull, samt gör sig ohöljdt gällande i projektet om tobaksmonopol. En dylik skattepolitik är i själfva verket lika förkastlig som att grunda statens ekonomi på släktets

degeneration genom spritdrycker. Det påminner, särskildt tobaksmonopolet, ganska mycket om de forna kronobrännerierna.

Någon undersökning af dessa frågor har som sagdt aldrig skett. En totalbild af tillståndet saknas därför. De personliga erfarenheterna och enstaka myndigheters frivilliga initiativ till erinringar i sina berättelser är jämte någon statistik allt material, som finnes. Några slumpvis anträffade data ur denna exempelsamling må nedan lämnas.

Tobaken.

Enligt 1911 års officiella statistik i sammandrag utgjorde förbrukningen per innevånare af tobak (fabrikat af tobak):

1861—1870	8.3	hektogram
1871—1880	11.3	»
1881—1890	11.3	»
1891—1895	12.4	»
1896—1900	13.3	»
1901—1905	14.4	»
1906—1909	14.6	»

Detta visar en fortgående stegring af förbrukningen. Cigarrettrökningen lärer särskildt ökas i hög grad och hör jämte det s. k. matsnuset till tobakens värsta afvigsidor. Värdet af importerad oarbetad och arbetad tobak var år 1909, oberäknadt tull, 8,558,506 kronor.

Tobaksbruket är en nedärfd ovana hos det manliga släktet, hvilken icke fyller någon förnuftig uppgift, om än i undantagsfall äfven här förekomma försonande drag, såsom fiskarens och sjömannens pipa efter det hårda arbetet mot elementen. Tobaken har ingen nyttig medicinsk egenskap. I stället ödar detta bruk rökarens pengar samt förorenar luften inomhus för honom själf och för andra.

Det vore särdeles intressant att veta, huruvida instoppandet af tobak i näsa och mun och insupande af ångorna efter bränd tobak i inälfvorna blifvit ett särmärke för det manliga släktet af tradition bara, möjligen stödd af den i naturen nedlagda benägenheten att genom yttre åthäfvor ådagalägga sin manhaftighet, eller om denna manliga vana äfven har någon djupare grund och hvari denna grund består.

Det värsta är emellertid den degeneration, som insupandet af detta gift måste utöfva på organismen. En uppmärksam iakttagare måste konstatera, hurusom bruket af nikotin angriper nervsystemet samt under skenet af ett rogifvande medel i själfva verket varaktigt försvagar energien i människokroppens olika funktioner. Den försvagar långsamt

kanske men säkert tanskeskärpan, handlingskraften och sannolikt äfven rättskänslan. Att ett öfvermått af rökning snabbt bryter alldeles ned en människa, har man dagligen exempel på.

Svårast angriper giftet naturligtvis ungdomen. Ohyggligt är det att skåda blicken hos en rökande gosse. Det lyser fram något af oansvarighet och brottsling på samma gång, en skygg, irrande, hållningslös blick. Tobaken är ju också enligt all erfarenhet inkörsporten för ungdomen till spriten och sedan kommer i släptåg åtskilligt annat.

Tecken till ett uppvaknande på detta område börjar emellertid skönjas. Bland läkare, ehuru de under sina första studier införas i tobaksbruket såsom ett oumbärligt hjälpmedel, uttalas dock alltmer förkastelsedomar öfver tobaken. Här blott några exempel hämtade ur Hälsovännen.

»Och hvad är det folk röker? Jo, säger en författare i denna fråga, 'kandas, cigarrer och cigarretter bestå utom af tobaksplantans blad af mycket annat, såsom stärkelse, gummi, melass, rabarberblad, koksalt, alun, kalk, salpeter, torf, pappersmassa, klöfverblad och kålblad m. m., dränkta i pipolja. Särskildt är papperet i cigarretterna förenadt med klor, arsenik och andra gifter och tobaken stundom blandad med opium'. Hvad blir det af alla cigarr- och cigarrettsstumpar, som kastas bort bland gatans smuts, gödsel och allehanda baciller? Jo, dessa stumpar, som varit tuggade af maskätna tänder och som blifvit slickade af såriga läppar och tungor med lungsots-, difteri- och syfilis-mikrober, dessa oaptitliga och hälsofarliga stumpar uppsamlas af personer, som hafva detta till sitt lefvebröd, och säljas sedan till tobakshandlare, som mala denna rapakalja till snus eller göra cigarretter däraf! Är det inte både fint och gentilt att röka sådan tuggad smörja? Smaklig måltid!»

Dr Hj. Selldén.

»En nikotinförgiftad människas tillstånd är förfärligt. För mig står det alldelas klart, att vi måste genomföra en hygienisk reform och bekämpa tobaksbruket. Vi måste rycka upp det med roten. Vi måste ha lagar, som förbjuda särskildt ungdom under 16 år att röka cigarretter. Cigarrettrökning är den farligaste formen af tobaksbruk som finns och tyvärr den vanligaste. Om ni gifver akt, skall ni finna, att det på Stockholms gator vimlar af småpysar på 10 år och ännu yngre, som gå med cigarretter. Det kommer in en liten pys på 6 år i en butik — han räcker knappt upp till disken — och säger: 'Jag ska be att få en cigarrett', och så lägger han fram 3 öre.»

Dr H. Berg.

»Snusning medför katarr i näsan, nedsättning af luktförnimmelserna, svalg- och magkatarrer. Ja, man har exempel på personer, som snusat ihjäl sig genom nikotinförgiftning. Man har exempel på plötslig död, på rubbningar i matsmältningen och blodcirkulationen, på sinnesrubbning, viljesvaghet o. s. v.»

Dr P. Silfverskiöld.

»Människor hafva verkligen rökt ihjäl sig med tobak, dock utan afsikt att begå självmord. På grund af vadhållning rökte en man 17 pipor tobak efter hvarandra utan uppehåll ur en kort öppen snugga — och dog efter en stund.»

Prof. C. G. Santesson.

»Nikotinets inflytande på hjärnan kan gå till verklig sinnesrubbning, och det lider icke något tvifvel, att den stora och alltjämt stigande frekvensen af kroniska sinnessjukdomar till hufvudsaklig del orsakas af det alltmer tilltagande bruket af tobak, helst då denna användes till tuggning, hvarigenom det i vattnet lösliga nikotinet lätt och fullständigt upptages af saliven.»

Prof. N. J. Kjellberg.

»Tobaksbruket åstadkommer minnesslöhet, blindhet, vansinne och idiotism hos afkomman.»

Dr Gibbons.

»Jag har sett förlamande sinnessjukdomar mera allmänt, ju starkare den rökta tobaken varit.»

Dr Jolly.

Vid 1911 års riksdag äskade vederbörande utskott medicinalstyrelsen yttrande i ämnet. Med anledning däraf öfverlämnade styrelsen följande:

»Sammandrag af de uti förste provinsialläkarnes årsberättelser år 1909 förekommande uttalanden angående missbruk af tobak.

A. Uti rapporten öfver förste provinsialläkares egen tjänsteverksamhet förekommande uttalanden:

B. Uti sammanhang af provinsial- och extra provinsialläkares årsberättelser förekommande uttalanden.

Södermanlands län.

A. Intet.

B. »Ökadt tobaksmissbruk omnämnes från *Strängnäs* distrikt».

Jönköpings län.

B. »Om tobaksmissbruket skrifves från *Tranås* extra distrikt: Ett njutningsmedel, som på senare tider i oroväckande grad börjat konsumeras bland ungdomen och synes sätta allvarsamma spår af sin giftverkan särskildt på hjärtmuskeln, är tobaken, i synnerhet i form af cigarrettrökning med inhalation. Det är häpnadsväckande hvilka summor, som härvidlag omsättas, vittnande om det skadliga brukets utbredning icke blott bland yngre och äldre ungdom, utan t. o. m. bland minderåriga. Det är otaliga gånger jag vid undersökning fått anledning förfråga om tobaksbruk och på jakande svar och på vidare frågor fått af 15—18-åringar det medgifvandet att en à två cigarrettaskar konsumeras om dagen, motsvarande en veckoutgift af ända till 3 kronor.

Då man finner, att det särskildt är industriungdomen, som är hemfallen under oseden, och besinnar, att förbrukningen sålunda måste vara förlagd till fritiden — hvilket också en blick på gatulifvet bekräftar — är det alltså fråga om ett stormande våld på hälsa och lifskraft, närmast den enskilde individens, men

sammanfattningsvis naturligtvis därmed också en betydlig del af hela folkets. Och med de dimensioner detta bruk på sistone tagit, behöfver man icke vara spåman för att inse, att det svenska folket inom kort står inför en tobaksfråga lika ödesdiger, hotfull och angelägen som den nuvarande alkoholfrågan! (Dr W. Hamne).

Jag har i dess helhet anfört detta yttrande, då det är en fråga af stor betydelse, som här vidröres. Särskildt vore det af vikt om man kunde statistiskt påvisa, att hjärtat hos de minderåriga vid fabrikerna påverkades menligt af tobaksmissbruk. Själf är jag för närvarande knappast böjd att antaga detta. Vid undersökning af 2,235 manliga minderåriga vid fabriker åren 1906, 1907 och 1909 har jag funnit hjärtfel eller hjärthypertrofi blott hos 13 af dessa. Om direkt uppmärksamhet riktades härpå, skulle dock kanske siffrorna bli större.»

B. »Såsom skadligt framhålles äfven det bland män och pojkar utbredda snuskiga bruket att tugga snus.» Kronobergs län.

B. »Äfven tobaksmissbruk är vanligt». Kalmar län.

B. »*Trollhättans* distrikt: — — — 'En högst klandervärd osed synnerligast hos manliga uppväxande släktet men äfven hos äldre är det synnerligast under sista åren starkt tilltagande bruket af cigarrettrökning, hvilket alstrar katarrala tillstånd i munnens och svalgets slemhinnor samt äfven en del nervösa rubbningar, såsom hjärtklappning, sömnlöshet m. m'». Älfsborgs län.

B. »Tobaksmissbruket (cigarrettrökning) är ej ovanligt bland ungdomen». Örebro län.

B. »*Alfta:* Kaffe och tobak, särskildt tuggsnus, användas ofta i öfvermått. *Järfsö:* Hos kvinnorna förekomma tobaksrökning och kaffedrickning till öfvermått. *Arbrå:* Tobaksrökning rätt vanlig bland både män och kvinnor liksom snusätning bland män och bland den uppväxande ungdomen är cigarrettrökning stadigt tilltagande». Gäfleborgs län.

B. »Äfvenså är snustuggning mycket utbredd och förekommer ibland äfven hos minderåriga». Jämtlands län.

B. »Tobaksmissbruk, snustuggning är synnerligen allmänt.» Västerbottens län.

B. »Tobaksmissbruk förekommer nog här och hvar. Snustuggning ganska vanlig». Nottbottens län.

Enligt sammandraget af länsstyrelsernas berättelser för åren 1901—1905 yttrar länsstyrelsen i Västerbottens län, att förbrukningen af tobak ökats i orten och i kustlandet hade rökning af cigarretter tagit ett sådant omfång, att tobaksbruket i synnerhet för ungdomen syntes innebära en verklig fara.

Folkets självbevarelsedrift börjar litet smått vakna äfven på detta område. Några föreningar mot tobaken finnas och ha år 1911 sammanslutit sig till ett riksförbund. Frälsningsarmén har på sitt program ett kraftigt bortarbetande af tobaksbruket och likaså ett och annat ungdomsförbund. År 1911 lär bland nykterhetsungdomsföreningar saken uppförts på aktionsprogrammet.

Skadligheten särskildt af ungdomens tobaksbruk har fått ett erkännande i stadgar för rikets allmänna läroverk samt — efter ett segerrikt motstånd från herrar rökare inom Riksdagen åren 1899 och 1904 — omsider år 1906 i en riksdagsskrifvelse om öfvervägande af lagstiftningsåtgärder till hämmande af minderårigas tobaksbruk. Denna skrifvelse syftade dock blott till ungdomens tobaksrökning och lagstiftningsåtgärder däremot i olika afseenden, men begärde ingen undersökning af tillståndet i landet i allmänhet i fråga om nikotinens inverkan på folkhälsan. Någon sådan undersökning i anledning däraf har icke heller anbefallts.

Kaffet.

Enligt 1911 års officiella statistik i sammandrag utgjorde förbrukningen per innevånare af kaffe:

1861—1870	17.3	hektogram
1871—1880	23.3	»
1881—1890	30.4	»
1891—1895	34.5	»
1896—1900	48.1	»
1901—1905	55.9	»
1906—1909	64.9	»

I 1911 års almanacka för alla förekommer en uppgift, meddelad från statistiska centralbyråns chef, utvisande att kaffeförbrukningen per innevånare utgjorde 1851—1860 15,1 hektogram samt att *Sverige numera står högst bland alla europeiska länder* i fråga om myckenheten kaffeförbrukning. Närmast kommer Nederländerna med åren 1905—1908 64,3 hektogram. Åren 1901—1905 stod Nederländerna ännu först och var då kaffeförbrukning per innevånare i:

Nederländerna	64.6	hektogram
Sverige	55.9	»
Norge	53.2	»
Belgien	51.2	»
Danmark	42.9	»
Finland	39.5	»
Tyska riket	30.1	»
Schweiz	29.4	»
Frankrike	22.9	»
Österrike—Ungern	9.8	»

Grekland	6.5	hektogram
Spanien	5.4	»
Italien	5.3	»
Portugal	5.1	»
Rumänien	3.3	»
Bulgarien	3.3	»
Storbritannien och Irland	3.2	»
Serbien	3.0	»
Ryssland	0.8	»

Enligt förenämnda officiella statistik importerades år 1909 41,757,826 kilogram kaffe till ett värde, oberäknadt tull, af 33,310,110 kronor. Häri ingår således ej de inom landet tillverkade kaffesurrogaten, i den mån de innehålla annat än kaffe.

Någon undersökning af kaffets skadliga verkningar har som sagdt aldrig ägt rum. Men den våldsamt stigande kaffeförbrukningen och Sveriges höga rangställning på denna punkt tala i och för sig ett tydligt språk. Den dagliga erfarenheten och upprepade berättelser från olika orter bära ock ett talande vittnesbörd. Det synes arta sig till, mångenstädes åtminstone, att kaffet kan komma att särskildt för kvinnosläktet och äfven barnen blifva till enahanda skada, som spritdryckerna för männen. Genom att förtärande af kaffe göres till den grundläggande och hufvudsakliga dieten och en sådan matordning tillika blir loflig folksed och ej såsom vid spritmissbruket en dock klandrad ovana hos vissa individer, framkallas degenerationssymtom, visserligen icke så brutala, som spritdryckernas följder, men i längden kanske lika nedbrytande. I händelse, såsom man påstår, en dylik dagordning för dieten är en väsentligen bidragande orsak till aftagande förmåga hos kvinnorna att amma sina barn, svåra magkatarrer, bleksot, tändernas bortfallande o. s. v., kan man förstå, att det äfven här gäller något, som tål att tänka på.

I sammandraget af länsstyrelsernas femårsberättelser 1901—1905 yttras följande:

»Den successiva ökning af kaffekonsumtionen, som förut meddelade siffror ådagalagt, är icke utan sina betänkliga sidor. Missbruk af kaffe, såtillvida som denna dryck dagligen konsumeras i skadlig mängd och alltför mycket får ersätta de närande födoämnena, förekommer hos allmogen i stora delar af vårt land och i fattiga hem litet hvarstädes. Från Uppsala län berättas, att bruket af kaffe under senare år i hög grad tilltagit, synnerligast bland kvinnorna på landsbygden. Inom flera delar af Älfsborgs län uppgifves kaffe användas i öfverflöd, så att svaghet och sjuklighet ofta nog blir följden. I Västerbottens län är, enligt länsstyrelsen, kaffedrickningen särskildt i Lappmarken otrolig, i det att kaffe regelbundet förtäres vid alla måltider, ofta med 3 à 4 koppar vid hvarje.»

Enligt utsago till mig från en lasarettsläkare i landsorten hade på grund af hans rika erfarenhet kaffemissbruk bland traktens befolkning framkallat stor sjuklighet och där säkerligen anställt vida svårare härjningar än spritdryckerna.

Äfven i detta ämne infordrade vederbörande utskott vid 1911 års Riksdag medicinalstyrelsens yttrande och öfverlämnade styrelsen i anledning däraf följande:

»Sammandrag af de uti förste provinsialläkarnes årsberättelser år 1909 förekommande uttalanden angående missbruk af kaffe.

A. Uti rapporten öfver förste provinsialläkares egen tjänsteverksamhet förekommande uttalanden.

B. Uti sammandrag af provinsial- och extra provinsialläkares årsberättelser förekommande uttalanden.

Stockholms län. *A.* »I många fall har en hämmad kroppsutveckling kunnat tillskrifvas dålig näring i all synnerhet genom kaffemissbruk (kaffedrickning 3—4 gånger dagligen).

B. Intet.

Uppsala län. *A.* Intet.

B. »Dryckenskapen anses i det stora hela vara i aftagande, hvaremot missbruket af kaffe alltmera tilldrager sig uppmärksamhet från läkarnes sida».

Södermanlands län. *A.* Intet.

B. »Medan dryckenskapen synes vara stadd i aftagande, tilltager däremot i flera distrikt kaffeförbrukningen, ej minst bland nykterhetsfolket. Inom Julita distrikt säges kaffet vara ett verkligt folkgift. Det förtäres vid alla måltider och stundom äfven mellan dem af såväl vuxna personer som barn.»

Östergötlands län. *A.* Intet.

B. »Dryckenskapen säges allmänt vara i aftagande. — — — I Krigsbergs kommun säges kaffedrickandet tilltaga i oroväckande grad.»

Jönköpings län. *A.* Intet.

B. »Kaffemissbruk omtalas från flera distrikt. Sålunda skrifves från Gislaved: Som belysande för användningen af kaffe kan jag uppgifva, att nyligen en handelsresande i kaffe, som farit omkring här på bygden från stuga till stuga, lyckats till torpare, som betala i arrende 50 kronor per år, afyttra för 50 kronor kaffe på en gång. Jag anser med all säkerhet kaffemissbruket vara en betydande fara för befolkningens hälsa' (dr G. Lindgren). Från Vrigstads distrikt: 'Snus och kaffe missbrukas i högsta grad, (dr C. A. Florén). Från Mulseryds extra distrikt: 'Som enda stimulans vid sammankomster användes kaffet, som kan inmundigas i otroliga kvantiteter' (dr E. Fliser). Från Flanås extra distrikt: 'Här må påpekas kaffeförbrukningens stora allmännelighet, och särskildt att det för skolbarnen, t. o. m. i landthem, får till icke ringa del ersätta verklig, närande föda' (dr W. Hamne). Från Värnamo extra distrikt: 'I öfrigt ha förekommit en myckenhet magkatarrer jämte blodbrist och neurasteniska tillstånd, tvifvelsutan till mycket stor del att till-

skrifva det alltmer öfvertagande missbruket af kaffe, som af personer i alla åldrar flitigt användas och får träda i stället för föda' (dr S. Hultin). Från Värnamo distrikt: 'Det yngre släktet börjar inse det hälsofarliga i bruket att tugga snus och dricka mycket kaffe' (dr J. Ajander). Från Eksjö distrikt: 'Kaffedrickningen öfverflödar både bland män och kvinnor, bland gamla och unga, i de fattigare hemmen, som på landet mången gång ha svårt att förskaffa sig mjölk, ersättande detta hälsosamma födoämne' (dr A. P. Gustafsson).»

A. »Dryckenskapen synes glädjande nog vara i aftagande, men i stället har kaffedrickandet tagit en utsträckning, som icke är utan fara för vårt folk. Detta omåttliga kaffedrickande sträcker sig, såsom vanligen är förhållandet med spritmissbruket, ej blott till en eller annan familjemedlem utan till hela hushållet. Och dess inflytande blir så mycket betänkligare, som det icke blott är kaffets skadliga verkan i och för sig, som får göra sig gällande, utan ännu mera det förhållandet att kaffet undantränger mjölk och andra närande och sunda drycker, hvarigenom kroppen utsättes för en kronisk näringsbrist. Betänkligast är, att kaffet numera börjat ingå såsom en hufvudsaklig beståndsdel i barnens föda, hvarigenom redan i barndomen åtskilliga lidanden grundläggas. Allt detta äro omständigheter, som i hög grad äro ägnade att undergräfva folkhälsan. Godt vore därför, om kaffedrickandet kunde, om icke bortläggas, åtminstone i hög grad inskränkas.» Kronobergs län.

B. »Det öfverhandtagande kaffedrickandets skadliga inflytande framhålles från nästan alla distrikt, särskildt då det gäller barn. Provinsialläkaren i Tingsryd skrifver därom: 'Kaffet uttränger den ordentligt lagade födan och mjölken och undergräfver således ej endast direkt — genom sin giftverkan — utan äfven indirekt genom den undernäring, som blifver en följd af ett oförnuftigt kaffebruk, befolkningens hälsa. Särskildt för barnen, som vänjas därvid från deras spädaste ålder, spelar det en ödesdiger roll och grundlägger hos dem sjuklighet t. ex. blodbrist, dålig tandutveckling, magsjukdomar och nervositet. Man kan därför numera betrakta kaffemissbruket som ett samhällsondt, mot hvilket alla förutseende människor borde resa sig!»

A. Intet. Kalmar län

B. »Kaffemissbruk synes förekomma nästan öfverallt. 'Kaffe med dopp' är för mången hufvudsakliga födan.»

A. Intet. Kristianstads län.

B. »Kaffemissbruk både genom förtärande af alltför stora kvantiteter och genom att låta kaffe undanträngа mjölken omtalas från Hessleholms och Kristianstads distrikter».

A. Intet. Göteborgs och Bohus län.

B. »Af flera tjänsteläkare omnämnes missbruk af kaffe, synnerligast bland kust- och skärgårdsbefolkningen, hvartill bidrager bristande tillgång på mjölk. Bröd, kaffe och potatis utgöra mestadels födan och någon omväxling i mathållningen förefinnes ej.»

A. »Nykterheten är i afgjord stigning. I stället för superie tha vi emellertid fått ett annat från hälsovårdssynpunkt mycket allvarsamt skadligt missbruk: omåttlig kaffeförbrukning. Denna har nått en mycket betänklig utbredning och kräfver att kraftigt motarbetas.» Älfsborgs län.

B. Vänersborgs distrikt: »Kaffet intager en rent af behärskande del i måltiderna.»

Eds distrikt: Kaffedrickandet synes snarare tilltaga än aftaga år för år.

Trollhättans distrikt: Omåttligt bruk af kaffe befinnes särdeles ofta vara orsak till nervösa och gastriska rubbningar och alstrar hos barnen allmän svaghet och blodbrist. I otaliga fall afspisas barnen, då hungern faller på, med en kopp dåligt kaffe och i lyckligaste fall en brödbit eller smörgås därtill, 'ty det är så lättvindigt att taga till', och så är matlusten borta, då de ordentliga måltiderna skola intagas och äfven i dessa ingår ej sällan kaffe som en nödvändig beståndsdel. Vid den årligen företagna undersökning af de folkskolans barn, som skola börja i småskolan och äro uppflyttade i skolans andra klass, visar också en ovanligt hög procent allmän klenhet och undernäring.

Lilla Edets distrikt: Kaffe missbrukas i hög grad.

Bjärke distrikt: Rusdryckskonsumtionen lär vara i aftagande och kaffemissbruket i tilltagande.

Herrljunga distrikt: Kaffe missbrukas.
Marks „ : Kaffeförbrukningen ökas i hög grad.
Svenljunga „ : Missbruket af kaffe förekommer allmänt.
Ulricehamns „ : Spritförbrukningen minskas, kaffeförbrukningen ökas. Genom denna kaffeförbrukning, som gått öfver i missbruk ökas en del kroniska sjukdomar såsom neurasteni och magkatarr.

Värmlands län.

A. Intet.

B. »Hvad som däremot alltid finnes till hands och som med förkärlek tillgripes är kaffet; detta jämte smör och bröd utgör såväl skolbarnets som de kvinnliga familjemedlemmarnas frukost och älsklingsrätt. Kaffet har tillgripits, att jag så må säga, som motgift mot sprit- och maltdrycker, hvars både bruk och missbruk bekämpas af nykteristerna. Det utgör en rätt ofta återkommande lockelse vid deras samkväm och underhållningar. Kanske den tid kommer, då kaffekonsumtionen blir föremål för liknande agitation, som spriten nu för tiden. Det är ju redan visadt, att kaffebruket menligt inverkar på det uppväxande släktet och i många fall framkallat undernäring af barnet. Ofta hör man husmodern klaga öfver att barnen äta så dåligt, men litet kaffe får man dock i dem, innan de kila till skolan. Beflitade man sig om matlagningen, så skulle, äfven med enkla ingredienser, smakligare anrättningar, äfven barnen till behag, utträngа kaffet, en varierande matsedel ersätta kaffedrickandet i tid och otid. (Näs distrikt.) Äfven från andra distrikt (Nedre Fryksdalens, Kils, Malsjö, etc.) omnämnes, att befolkningen mer eller mindre missbrukar kaffe.»

Örebro län.

A. Intet.

B. »En lika farlig om ej rent af skadligare dryck än ölet är utan tvifvel kaffet, som blifvit en nödvändighetsvara äfven i de fattigaste hem. Och det är icke endast de äldre, som begagna sig däraf, utan äfven barnen från spädaste ålder vänjas att förtära detsamma flera gånger dagligen. Följden af denna diet åstadkommer hos det uppväxande släktet magkatarr, nervsvaghet och kraftnedsättning. Jämte kaffet användes ofta svagdricka såsom ersättning för mjölk, på hvilken ofta är mindre tillgång i synnerhet vid de större brukssamhällena med dess talrika arbetarefamiljer! — Äfven från flera andra håll framhålles kaffemissbrukets skadliga verkningar.»

A. Intet. Kopparbergs län.

B. »Rörande dryckenskapen uppgifves, att den så småningom aftager, men att kaffedrickandet tilltager, och från Malung omnämnes, att i fattiga hem med stor barnskara kaffet ofta är den enda 'supanmaten', hvilket ock på många andra trakter torde vara förhållandet.»

A. Intet. Gäfleborgs län.

B. »Kaffemissbruk omtalas från flera distrikt. *Alfta:* Kaffe — — användes ofta i öfvermått. *Jerfsö:* Hos kvinnorna förekomma tobaksrökning och kaffedrickning till öfvermått. *Arbrå:* Kaffe af i regel synnerligen underhaltig beskaffenhet konsumeras i stora mängder.»

A. Intet. Västernorrlands län.

B. »Därjämte förtäres af skogsarbetarne kaffe i öfvermått, hvaremot spritdrycker blott sparsamt användes. Äfven skogsarbetarnes hemmahörande familjemedlemmar uppgifvas lida af skogsarbetets olägenheter, i det att under husfaderns bortovaro hustrun försummar matlagningen och det lätt tillagade kaffet blir den vanligaste rätten, som ej sällan gifves äfven åt det spädaste barnet. — —

Från Örnsköldsviks distrikt omförmälas talrikt förekommande nervösa åkommor af allehanda slag, särskildt lokaliserade till hjärtat, hvilka möjligen torde få sättas i samband med det öfverallt gängse omåttliga kaffedrickandet.»

A. Intet. Jämtlands län.

B. »Kaffe begagnas däremot allmänt i stort öfvermått.»

A. Intet. Västerbottens län.

B. »Dryckenskapen är i aftagande men kaffemissbruket i tilltagande.»

A. Intet. Norrbottens län.

B. »Kroniska katarrer i magsäck och tarmar äro mycket vanliga åkommor inom länet. Orsaken härtill torde främst vara att söka i den bristfälliga näring allmogen erhåller. Det uppgifves allmänt, att kaffe drickes i omåttliga mängder. —

Kaffemissbruk omnämnes från nästan alla distrikten. Detsamma drickes i oerhörda kvantiteter och ofta, i synnerhet i finnbygderna, försatt med salt.»

Anm. Uti berättelserna från Gottlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Skaraborgs och Västmanlands län äfvensom från städerna Stockholm, Göteborg och Malmö förekomma i ämnet inga uttalanden.

Beträffande förhållandet i städerna, särskildt med hänsyn till kaffemissbruk bland barnen lämnar skolläkaren i Hälsingborg, doktor Hegardt, i sin berättelse för 1910, hvaraf särtryck utdelats bland skolbarnen, i hufvudsak följande skildring:

»Mer och mer har jag under mitt arbete bland folkskolans barn kommit till öfvertygelse om, att det inom våra arbetarfamiljer råder ett missförhållande, som enligt min åsikt i fråga om de talrika fallen af allmän svaghet och blodbrist spelar den kanske väsentligaste rollen, nämligen kaffemissbruket bland barn. Jag har vid mina undersökningar af folkskolans barn mycket ofta anledning att varna därför och gör det äfven ständigt med allvar. En särskild anledning att nu här ingå på detta ämne har jag fått genom den uppmaning, som från lärarinnehåll ställts till

mig att med några ord i min berättelse framhålla faran af detta missbruk, en uppmaning, som jag så mycket hellre vill tillmötesgå, som orsaken till att den framkommit nu, är att 'Sveriges Lärares Nykterhetsförbund' på sitt program upptagit frågan: Hvad kan och bör göras för att motverka kaffemissbruk bland barnen? Frågan är enligt min mening af så stor och genomgripande betydelse för hälsotillståndet bland våra folkskolebarn, att hvar och en, som äger någon kännedom om huru mycket, som brister härutinnan, med glädje måste hälsa, att densamma från detta håll upptagits till allvarlig behandling; och det skulle för mig vara en stor tillfredsställelse, om jag kunde hoppas att i min ringa mån hafva förmått bidraga till utrotandet af detta fördärfliga missbruk.

Kaffet äger, som allmänt kändt är, upplifvande egenskaper; den i detsamma förefintliga beståndsdel, som härvid är den verksamma, är koffeinet. Det tillhör en grupp af ämnen, som kallas alkaloider, och hvilka alla äro utmärkta för mer eller mindre giftiga egenskaper. Kaffets verkan att framkalla en känsla af välbefinnande och ökad arbetsförmåga beror på koffeinets inverkan på centrala nervsystemet (hjärna och ryggmärg); det åstadkommer nämligen en ökad retbarhet hos detsamma. Denna upplifvande verkan är dock snart öfvergående och efterföljes af ett tillstånd af slapphet, alldeles, ehuru i mindre framträdande grad, som förhållandet är vid förtärandet af sprithaltiga drycker.

Det är nog sant, att, måttligt användt, är kaffet för en vuxen person icke så farligt. Men dels äro inom en stor del af de familjer, hvarom här är fråga, bruket af kaffe icke måttligt, dels ställer sig förhållandet helt annorlunda, när det gäller barn, hvilkas nervsystem på ett helt annat och mera intensivt sätt reagerar för äfven obetydliga retmedel. Ett dag efter dag försiggående upprepadt tillförande i den retbara barnaorganismen af ett dylikt retmedel måste, såsom hvar och en lätt kan inse, slutligen föra till ett stadigvarande tillstånd af hjärtklappning och allmän oro; och tyvärr är det i så månget arbetarehem, att kaffet utgör rent af en hufvudbeståndsdel af de flesta måltider. Verkan på barnens nervsystem uteblir icke heller. »Man bör besinna», säger doktor Silfversköld, »att barnhjärnan är synnerligen retbar, och att detta organ sålunda bör så mycket som möjligt skonas från alla retmedel. Hvad som hos äldre åstadkommer lindrig verkan, gör på barnets nervsystem djupt och långvarigt intryck.»

Kaffemissbruket bland barn åstadkommer emellertid mycket ondt icke blott genom dessa i korthet framställda direkt till följd af giftverkan framkallade rubbningar inom organismen. Den indirekta skada, som det förorsakar, är lika stor, ja, kanske större. Jag har ofvan omnämnt kaffemissbruket bland barn i samband med det allmänna svaghetstillstånd, som vid undersökningarna så ofta påträffas bland barnen. Hos ett barn, som om morgonen, innan det går till skolan, eller om middagen, när det hungrigt kommer därifrån, får kaffe, något, som förekommer oftare, än man tror, dämpas visserligen hungerkänslan, men utan att barnet erhåller verklig näring. Det myckna kaffedrickandet med förtärande af smörgåsar därtill, som för månget barn i de fattigare hemmen utgör hufvudnäringen, är med all säkerhet den viktigaste orsaken till den bland barnen så vanliga magkatarren. Ett barn, hvars matsmältning blifvit förstörd härigenom, förlorar till slut smaken för ordentlig föda, och följden däraf blir trötthet, olust, retlighet samt oförmåga att på ett tillfredsställande sätt fullgöra skolarbetet, med ett ord: vi få bilden af ett undernärt barn, en sorglig bild, som tyvärr ofta påträffas bland våra folkskolebarn. Ett dylikt barn utvecklas otillfredsställande såväl i kroppsligt som andligt afseende, och mången får

sedermera hela lifvet igenom plikta för hvad som under uppväxt- och utvecklingstiden syndats i detta afseende. Dessa följder af kaffemissbruket bland barn äro så mycket mera att framhålla, som de lika mycket göra sig gällande, om i stället för kaffe användes något af de många surrogat därför, som numera förekomma i handeln och lifligt rekommenderas med ett ensidigt framhållande af koffeinets frånvaro, utan tanke på att det icke endast är halten däraf, som gör kaffemissbruket bland barn så fördärfligt, ty äfven vid missbruk af dessa surrogat bli barnen undernärda och förlora smaken för verkligen närande föda. Detta bör man hafva i minnet vid arbetet för att utrota kaffemissbruket bland barn, så att man icke blott söker motarbeta kaffets användande till barnets dagliga föda utan äfven framhåller, hvad i stället bör gifvas åt detsamma, så att det får en på samma gång billig som god och närande föda.

Hvad kan och bör nu göras för att motarbeta ett missbruk, som medför så fördärfliga verkningar? Att här söka uppgöra någon fullständig plan för ett dylikt arbete är naturligtvis omöjligt. Blott det vill jag framhålla, att det torde vara tämligen lönlöst att söka inverka på det äldre släktet, hos hvilket kaffemissbruket blifvit en så inrotad ovana och okunnigheten om kroppens rätta vård så i ena som andra hänseendet är så stor, att den icke torde lyckas att öfvertyga mången om nödvändigheten att åtminstone skona barnen för missbruk. Man måste vända sig till en yngre generation, särskildt de yngre mödrarna, men framförallt bör arbetets tyngdpunkt förläggas till det uppväxande släktet. Barnen måste i skolorna få undervisning i näringsfysiologiens enklaste lagar, få kunskap om hvad som gagnar och skadar organismen; och denna undervisning borde börja redan på ett tidigt stadium. Mycket skulle säkerligen för kommande släkten kunna vinnas i hälsovårdshänseende genom ett intresseradt samarbete i denna riktning mellan lärare (lärarinnor) och skolläkare.»

I fråga om missbruk af kaffe har folkets självbevarelsedrift ännu icke gifvit sig till känna genom organiseradt arbete däremot. Det hufvudsakliga som kan antecknas är att Sveriges lärares nykterhetsförbund börjat söka väcka upplysning om skadligheten af kaffeförbrukning bland barnen.

Någon verklig undersökning af tobaksbrukets och kaffemissbrukets skadliga verkningar för folkhälsan inom landets olika delar har, som sagdt, icke ägt rum ännu. Frivilliga rapporter från provinsial- och kanske också stadsläkare här och hvar förekomma, detta är allt. Ett första steg till en undersökning vore att en berättelse om tillståndet i angifvet afseende skulle obligatoriskt inflyta i läkarnes officiella årsberättelser. Därtill behöfdes nog också kontrollundersökningar, då intresset för saken naturligtvis måste vara mycket olika hos skilda läkare.

Sedan kommer frågan om åtgärderna. Gifvetvis måste dessa koncentreras i en upplysningsverksamhet. Och liksom i så många andra

afseenden är äfven här statens medverkan af största betydelse för att vinna enhetlighet och organisation i detta arbete och äfven kunna påräkna någon penninghjälp för bestridande af kostnaderna.

Ur dessa synpunkter väcktes vid 1911 års riksdag en motion i Andra kammaren med yrkande, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära såväl en undersökning af tobaksbrukets skadliga följder för folkhälsan samt vidtagande af de åtgärder, som från det allmännas sida kunna ifrågasättas för att stödja ett sträfvande att bortarbeta detta bruk som ock en undersökning af kaffemissbrukets skadliga följder för folkhälsan samt vidtagande af de åtgärder, som från det allmännas sida kunna ifrågasättas för att stödja ett sträfvande att motarbeta detta missbruk.

Andra kammarens tillfälliga utskott begärde som sagdt utlåtande af medicinalstyrelsen, som i anledning däraf öfverlämnade förenämnda sammandrag af provinsialläkarnes årsredogörelser för 1909 samt i själfva saken yttrade följande:

»Af denna sammanställning framgår otvetydigt, att missförhållanden i berörda hänseenden — särskildt hvad kaffe angår — föreligga, som kräfva uppmärksamhet och måhända åtgärder från det allmännas sida. En närmare utredning torde alltså vara behöflig. Huru en sådan skulle planläggas är svårt att för närvarande säga, styrelsen har på den korta tid, som styrelsen haft att förfoga öfver för yttrandets afgifvande, icke haft möjlighet sätta sig in i frågan tillräckligt för att kunna framlägga ett förslag härutinnan. Bäst skulle saken antagligen främjas genom samarbete af flere intresserade, såväl läkare som andra. Visserligen hafva åtgärder mot missbruken redan börjat vidtagas. I detta afseende vill medicinalstyrelsen erinra om, att Sveriges lärares nykterhetsförbund uti en den 26 januari 1911 dagtecknad underdånig ansökning anhållit om anslag å 3,500 kronor att ställas till förbundets förfogande i och för spridning i hemmen genom alla Sveriges folkskolor af en utaf förbundet utgifven folkskrift »Kaffemissbruket bland barnen». Denna hemställan har af medicinalstyrelsen i utlåtande den 27 februari 1911 i underdånighet tillstyrkts. Genom spridandet af nämnda folkskrift, som ju för öfrigt riktar sig endast mot kaffemissbruket, är dock icke all fara afvärjd, utan torde ännu mycket återstå att göra. Medicinalstyrelsen får därföre för sin del tillstyrka åtgärder i det syfte, motionären föreslagit.»

Det tillfälliga utskottet gaf i sin motivering ett starkt understöd åt de synpunkter, hvilka i motionen framburits, men kom i alla fall trots medicinalstyrelsens tillstyrkan ej till något positivt resultat. Motionens yrkande vann dock i nedannämnda modifierande form vid en nattlig session i kammaren 77 röster mot 83.

Emellertid uppmanade utskottets ordförande motionären att komma tillbaka och samma uppfordran har sedan framställts i en ledande artikel uti en af landets mest spridda nykterhetsorgan tidningen Templaren.

Det hemställes alltså:

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära:

1:o en undersökning af *tobaksbrukets skadliga följder för folkhälsan* samt vidtagande af de åtgärder, som från det allmännas sida kunna ifrågasättas särskildt genom upplysningsverksamhet för att stödja ett sträfvande att bortarbeta detta bruk;

2:o en undersökning af *kaffemissbrukets skadliga följder för folkhälsan* samt vidtagande af de åtgärder, som från det allmännas sida kunna ifrågasättas särskildt genom upplysningsverksamhet för att stödja ett sträfvande att motarbeta detta missbruk.

Stockholm den 5 februari 1912.

Carl Lindhagen.